

»Sve veći broj etnografskih radova o životu grada i o industrijskim područjima i općenito o 'netradicionalnim' temama nije samo logična posljedica 'propasti folkloru' i potrage za surogatima znanstvenih interesa nego je rezultat zapažene transformacije primarno-kulturnih pojava u životu našeg vremena« (Vladimir Karbusický, 174).

Prostor ne dopušta da se ispravi nepravda prema člancima ili studijama koje ovdje nisu prikazane. Većina njih bavi se tradicionalnim etnološkim temama, ali ne bez povezanosti s ovima o kojima je bilo riječi. A to svjedoči o konzistenciji dijahronijskih i sinhronijskih etnoloških promatranja. Na ziru se dubine budućih uvida u čovjekovu kulturu i samog čovjeka.

Dunja Rihtman-Auguštin

ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA, díl III, LIDOVA KULTURA, Vědecký redaktor ANDREJ MELICHERČÍK, Připravila Socialistická akademie ve spolupráci s Československou akademií věd, Orbis, Praha 1968, 784 str. + 24 table.

Ovaj impozantan kompendijski zbornik češke i slovačke etnografije i folkloru pod naslovom *Narodna kultura* izašao je kao treći svezak u djelu *Československa vlastivěda*. »Vlastivěda«, znanost o domovini, termin je za koji mi u Hrvatskoj, na žalost, još uvijek nemamo odgovarajuću riječ. Kao analogija njemačkoj riječi »Heimatkunde«, koja je u njemačkom jezičnom prostoru u živoj upotrebi, i to sa širim sadržajem nego što ga ima češko »vlastivěda«, ovaj je naziv zadržao strogo znanstveno značenje. Ovaj treći svezak »nauke o domovini« odnosi se na proučavanje i upoznavanje one znanstvene grane koju Nijemci zovu »Volkskunde«, a za što Česi i Slovaci imaju naziv »narodopis«, riječ koju su od Južnih Slavena usvojili samo Slovenci, i to opravdano, kao veoma koristan termin u današnjoj upotrebi. Jer koliko god su etnologija i folkloristika dvije discipline, od kojih svaka za se ima svoj način rada, ipak samo ispravno povezivanje obiju struka može dovesti do poznavanja svoje zemlje i svoga naroda. Ovaj svezak čehoslovačke »vlastivěde« već je treće djelo s kojim češki i slovački »narodopis« dobiva svoje mjesto u skupnoj ediciji nauke o domovini. Prvi put je u velikom okviru njihov »narodopis« izašao u sklopu »vlastivěde« godine 1936. Na tom sintetskom prikazu većeg dijela materijalne kulture i nekih česti duhovne kulture, ali bez posebne folklorističke obradbe, bio je broj suradnika ograničen uglavnom na tadašnje predstavnike nauke o narodu iz Praga (Chotek, Stranská). Po drugi put je posebno slovački »narodopis« izdala Slovačka akademija u Bratislavi godine 1943, kao drugi svezak samostalne slovačke *Slovenske vlastivěde*. U tom je svesku sudjelovalo više autora, od kojih je R. Bednarik dao etnografski dio, a A. Melicherčík obradio je folklor. Oba ova autora prisutna su i u ovom posljednjem djelu, kojem je A. Melicherčík ujedno i glavni urednik, ali je, na žalost, on preminuo za pripremljenih radova.

Djelo *Narodna kultura* zasnovano je na suvremenom principu po kojem se etnografija i folklor obrađuju uporedo, ali tako da svaka od dviju zemalja, Češka i Slovačka, imaju svoj dio. Ipak, oba su dijela slivena u istom nizu poglavlja, a međusobno ih vežu još i uvodno i zaključno poglavlje. Po toj

podjeli u češki je dio uključen i prikaz Moravske s ostalim regijama izvan historijskog opsega češke zemlje u užem smislu. I radni je postupak u obradi ovog velikog djela drugačiji nego što se nekad radilo.

Čitava je građa obrađena timski. Tako je priređena i za ovo izdanje s velikim brojem suradnika, od kojih je svaki ostao autor svog priloga. Autori su redom istraživači i znanstveni radnici brojnog i veoma aktivnog kadra obiju znanstvenih akademija, Československe akademije u Pragu i Slovenske u Bratislavi. Tako je uz tri znanstvena urednika (glavni urednik A. Melicherčík i dva zamjenika kao predstavnika dviju užih struka, V. Karbusický za folklor i V. Scheufler za etnografiju) zastupljeno u svakom od dva tima po dvadeset i četiri suradnika. No pri tom se nije išlo za šablonskom podjelom tema, pa su neki od autora dali manji, a neki veći prilog, a poneki je obradio i po nekoliko pitanja. Po svemu se vidi da je posao oko ovog sintetskog, mogli bismo reći enciklopedijskog djela brižno izvršen na taj način da su pojedini radni sektori povjereni upravo onim stručnjacima koji se njima specijalno bave. Uspjeh nije izostao. Ta je knjiga doista pravi zbornik, koji čitaocu pruža zbir svega što se danas može doznati o narodnoj kulturi Čeha i Slovaka. Reprezentativan volumen u oktavformatu ima osim teksta mnogo ilustracija, crteža i orijentacionih karata. Tekst prate marginalni podnaslovi, koji kao pomno izdvojene natuknice znatno pomažu snalaženju u ovoj opsežnoj knjizi.

Tematski su oba dijela, češki i slovački, podjednako podijeljena, pa nakon kratkog predgovora i uvodnog prvog poglavlja, u kojem oba potpisana autora, Karbusický i Scheufler, sažeto odgovaraju na pitanja šta je »narodna kultura« i u čemu se sastoji studij narodne kulture (naime, naslov ovog poglavlja glasi: *Narodna kultura i njen studij*), slijedi najprije češki, a zatim slovački dio s istim poglavljima. Tako II i VII poglavlje imaju naslov *Radnosti i proizvodnja*, III i VIII *Materijalna kultura*, IV i IX *Društveni i obiteljski život*, V i X *Vjervovanja i običaji* (s malom izmjenom), zatim VI i XI poglavlje nose naslov *Folklor*. Svako poglavlje ima podnaslove koji obuhvaćaju određeni uži odjeljak iz zadanog poglavlja. S malim varijantama i ti su podnaslovi jednaki u oba dijela. Posljednje, XII poglavlje ponovno povezuje oba dijela u cjelinu s tematikom o problemima narodne umjetnosti. Autor Scheufler sažeto daje pogled o folklornom umjetničkom stvaralaštvu, zatim o stilskim utjecajima i međusobnom prožimanju, odnosno odudaranju između monumentalne umjetnosti s povijesnim stilovima i anonimnog stvaralaštva. On se protivi nazoru o »uronulom kulturnom dobru« i naglašava kako su složeni tokovi cjelokupnog pučkog umjetničkog stvaranja, likovnog i tonskog, pri čem se ne može kruto postaviti nijedan od dva suprotna principa, dakle ni bezuvjetno priznavanje samosvojne originalnosti, a ni jednostrano usvajanje nazora o zaostalom dobru u kulturnoj baštini narodnog organizma. Scheufler ukazuje na onaj put po kojem se umjetničko htijenje iz anonimnosti izdvaja u profesionalizam i dalje u urbanoj sredini u cehovstvo, a zatim se kratko osvrće i na delikatno pitanje o primjeni narodnih uzora. U tom odriče vrijednost doslovnog citiranja i ponavljanju, a dopušta maštovitu inspiraciju pojedinca na pučkim djelima, jednako tako kao što se umjetnik slobodno zanosi drugim umjetničkim djelima ili stilovima. U Zaključku isti autor završava ovaj zbornik s mislima da, doduše, u današnjem svijetu nesta-

je tradicionalne pučke kulture, ali »utrți tragovi etniciteta, tipični za narodnu kulturu, mogu se naći u nizu komponenata moderne civilizacije. U tom smislu može se reći da je narodna kultura vječna«.

Po obilju građe koju ovaj zbornik sadrži, po zbitim sintetskim prikazima, u kojima je skupljen napor znanstvenih radnika od nekoliko pokoljenja u vremenskom rasponu dužem od stoljeća, zatim po suvremenim pogledima kojima je građa prezentirana, po svemu tome ovaj je zbornik prvorazredan priručnik za svakog stručnjaka (koji već teško svladavaju iz dana u dan gotovo nepreglednu literaturu čak i u užim »specijalnostima«), ali ujedno i vrijedno djelo za širi krug čitalaca koji žele makar letimice upoznati bogatstvo narodne kulture kod oba ova slavenska naroda.

Ipak, pored sve pažnje i pomne redakcije, neizbježne su poneke disonance u ovako opsežno zamišljenom ekipnom radu. No to je gotovo općenita pojava u timskom rješavanju obuhvaćenih zadataka, gdje pojedinac danas više ne može dati zaključnu riječ onako kako su to još 1943. godine mogli dati Bednarik i Melicherčik, kad su, kao što smo to naveli, dali svoje bogate priloge u *Slovenskoj vlastivedi*. I pored ujednačene tematske podjele i nastojanja da se pojedina pitanja prikažu ujednačeno, a da se ne upadne u beskorisnu sterilnu šablonu, pojedini prilozima uloženi u takvu cjelinu ipak ne odgovaraju visokom dometu cjelokupnog djela, niti pojedini autori daju ulogu u punoj vrijednosti, ravno ostalim prilozima. Ovo ću pitanje osvijetliti samo na jednoj temi, ne ulazeći u to široko polje, gdje su mi neka poglavlja bliža, a neka po struci i daleka, i među kojima se poneka ističu kao izvanredni prikazi, sažeti u sadržajnoj punoći, a opet dovoljno plastični da daju određene poglede na određeni problem, kako to pokazuje većina stranica u ovom izvrsnom zborniku. Ipak, i pored toga ima razlika u tretiranju analognih poglavlja. Rekoh, osvijetlit ću u tom smislu samo jednu temu, koja mi je bliska. To je tema *Odjeća* (2. odjeljak u III i VIII poglavlju). Čitajući slovački dio autorice V. Nosalove (str. 497—524), dobivamo u sažetom obliku impresivnu znanstvenu sliku povijesnog razvoja, tipološke podjele i varijanta društvene službe i karakterističnih sadržajnih elemenata odjeće i oglavlja u složenoj i bogatoj baštini slovačkog naroda, koji je pod specifičnim uvjetima svoje historijske situacije umnogome sačuvao arhaičan pučki pribor. Upravo taj iz starine održani pribor služi autorici da po njemu dozna i nama prikaže rane oblike odijevanja kao karakterističnu vlastitost materijalnog narodnog dobra, kako je to već Niederle unio u studij slavenskih narodnih kultura. Nasuprot tomu, u odgovarajućem odjelku češkog dijela na stranicama 141—185, dakle u gotovo dvostrukom obujmu teksta i ilustracijama s prilogom u koloru, od autorice H. Hynkove malo ili ništa ne doznajemo o navedenim ili sličnim problemima. Na stranicama djela gdje je svaki redak nužno zgusnut i po tom dragocjen H. Hynkova niže prazne izreke i opća mjesta, kako se to čita već u prvoj njenoj rečenici: »Odjeća je u našim geografskim i klimatskim uvjetima prije svega služila za obranu od zime i nepogoda.« Ta to je toliko opće mjesto da otprve dosađuje i običnom čitaocu a kamoli ne stručnjaku, koji od takvog djela traži i širinu zbirnih pogleda, ali i karakteristiku onih posebnosti po kojima neki kraj ili neka odjevna varijanta obogaćuje naše poznavanje pučke kulturne baštine i pomaže u sagledavanju životnih pojava u nedavnoj narodnoj prošlosti. O svemu tome, me-

đutim, ni dalje u ovom tekstu ne doznajemo gotovo ništa. Jer to da su se u Češkoj ljudi nekad oblačili u kožuhe i u svoje najjednostavnije tekstilne proizvode, zatim da se ruho razlikovalo kao »radno i svakodnevno« (nije li to u pučkoj nošnji suvišna tautologija?) te »svetačno i obredno« za pojedine zgrade (i to je ista kategorija), i da se razlikovalo ratarsko, zanatlijsko, radničko itd. odijevanje, kako to autorica nabraja prividno pozitivistički, a uistinu samo formalistički, dakle prazno, lišeno životnog sadržaja, a opet, sve su to opća mjesta koja vrijede za sve evropske narode od pamtivijeka do danas. Dalje, ona i suviše pojednostavnjeno govori o tom kako se narod »u ranom feudalizmu odijevao u ravne pruge tkanine ili kože«, pa tek kad se u 11. stoljeću dohvaća prvog ilustrativnog prikaza ženske nošnje, doznajemo od nje da je u to »rano doba« (što je »rano doba« u povijesnim razmjerima?) u Češkoj odjeća ipak već bila »znatno razvijena«. Kao da nije već Niederle protumačio vijesti arapskih putopisaca o obilju tekstila u domovima upravo u Pragu, a i to kako su baš »slavenski odjevni elementi ušli u visoku modu na zapadu i tu dosegli raskošne dimenzije, dok su kod Slavena dosljedno prenošeni tradicijom od udaljenih pokoljenja sve do naših dana (suknja — sousquanie i dr.). Autorica tumači raniji odjevni pribor samo prema sačuvanim povijesnim prikazima, pa tako ide baš suprotnim putem od onog po kojem etnologija po arhaičnim i rezidualnim oblicima, a s posebnom metodom u analiziranju proizvodnih procesa, doznaje o onim ranijim pojavama o kojima pisani izvori ne daju podataka. Takav uski pozitivistički stav lišava našu struku njenih posebnih metodoloških mogućnosti da svojim vlastitim istraživačkim postupcima sagledava zakonitost unutar onih društvenih organizama o kojima šute pisani izvori, a tim se stavom etnologija ostavlja do kraja ovisnom o pisanim povijesnim podacima, koji se, kako je poznato, najmanje odnose na život širokih slojeva naroda.

Kad bismo ovaj lijepi i koristan zbornik prosuđivali samo po prilogu H. Hynkove, morali bismo doći do turobnog zaključka, da se češka etnologija odrekla najboljih napora i radova iz svog vlastitog područja, onih napora i radova koji su prije čitavog stoljeća tako bogato otvorili slavenski svijet u globalnim kulturnim razmjerima. Srećom, većina ostalih priloga svjedoči o snažnim znanstvenim pregnućima.

Iz knjige je izostavljeno uobičajeno navođenje izvora i literature, ali je na kraju dodana literatura, posebno opća djela, a posebno uz pojedina poglavlja. U tom su se potkrrale tehničke omaške, koje bi trebalo makar i naknadno ispraviti. Na str. 717. naslovi koji se odnose na III poglavlje dijelom su uneseni pod IV poglavlje, a literatura za IV poglavlje ostala je manjkava, jer ima svega 7 naslova, od kojih je jedan uvršten pod III, a šest njih pod IV poglavlje. I pod IX poglavlje ušla je literatura koja se odnosi na VIII poglavlje, pod X poglavljem unesena je literatura za IX poglavlje, a naslova za X poglavlje nema. Djelu je dodan iscrpan registar imena i pojmova, što znatno pomaže u rukovanju ovim veoma korisnim zbornikom.

Obje akademije i njihovi znanstveni suradnici, Češkoslovačka i Slovačka, dale su nam ovo prekrasno i veoma korisno djelo, koje će i našim stručnjacima biti priručnik znanja, a i putokaz u ispravno zacrtanom radu znanstvenih pregnuća.

Marijana Gušić